

benedicens fregit. & dedit eis, et ait. Sumite, hoc est
corpus meū. Et accepto calice, gratias agēs, dedit eis,
& biberūt omēs ex illo, et reliqua. Cum benedictione
enim et gratiarum actione, primū dominus corporis
& sanguinis sui sacramenta dedicauit, et apostolis tra-
didit, qd exinde apostoli imitati fecere, & successores
suos facere docuerunt, quod et nunc per totum orbē
terrarum generaliter tota custodit ecclesia. Sed enī in
initio mos iste cantādi nō erat, qui nūc in ecclesia ante
sacrificium celebratur, sed tamen epistolę Pauli recita-
bantur, & sanctum euangelium. Cęlestinus autē, xlv,
Episcopus post Petrū, Romanę ecclesię tradidit primus
statuisse, ut psalmi, cl, ante sacrificium psallerent anti-
phonati ex oibus. Fecit etiā et lōge āte Thelesphorus
Papa constituisse, id est, ix, post Petrū, ut ante sacrificiū
hymnus gloria in excelsis deo diceretur, quod tamē
modo nō semper agitur, sed in diebus tantum dñicis,
& in sanctorū festiuitatibus, quod Simmachus Papa
lvi, post Petrum, ita fieri mandauit. Verum quia de sa-
crificij celebratione sermonem facere incipiebamus,
secundum quam convenientiam omnis ordo ille insti-
tutus sit, prosequamur.

DE ORDINE MISSAE. Ca. XXXIII.

Rimum autē in celebratione missę ad introitū
p sacerdotis ad altare, antiphona cātatur a clero,
vt audiatur sonitus, quando ingrediť sanctua-
rium in conspectu domini, sicut in ueteri testamento,
per tintinnabulorū sonitū ingressus innotuit pōtificis.
Bene ergo in igrēssu sacerdotis, concrepātibus choris
auditur modulatio diuinę laudis, ut dominicę celebra-
tionis mysteria, ministrorum pie p̄cedat cōsonantia,
& corporis et sanguinis Christi uenerabile sacramētū
antecedat dignę laudis sacrificium. Namq; chorus est,
f

multitudo in sacris collecta, & dictus chorus: quod in initio in modum coronę circum aras starent, et ita psallerent. Vnde & ecclesiasticus liber scribit, stantē sacerdotem ante aram, & in circuitu coronam fratrum. Alij chorum dixerunt a cōcordia, quę in charitate cōsistat, siue de concinentia soni. Cum autem unus canit, gręce $\mu\omicron\nu\omicron\delta\iota\alpha$. monodia, latine siciniū dicitur. & cū duo canūt biciniū dicitur, cum autem multi, chorus uocatur, $\alpha\nu\tau\iota\phi\omicron\nu\eta$. antiphona gręce, uox reciproca, ex duobus scilicet choris alternatim psallentibus dicitur. Post introitum autem sacerdotis ad altare, letanię aguntur a clero, ut generalis oratio pręuēiat specialē sacerdotis, subsequit autem oratio sacerdotis, et pacifica primum salutatione populum salutans, pacis responsum ab illo accipiat, ut uera cōcordia et charitatis pura deuotio facilius postulata, impetret ab eo qui corda aspicit, et interna diiudicat. Tūc lector legit lectionem cāonicam, ut animus auditorum per hanc instructus, ad cętera intentior adsurgat. Post hanc ergo cantor dicit respōsorium, ut ad compūctionem prouocet, & lenos ańtos audientium faciat. Responsorium ergo inde dicitur, quod alio desinēte, id alē respondeat. Inter respōsoria & antiphonas hoc differt, quod in respōsorijs unus dicat uersum, in antiphonis autem alternent uersibus chori. Antiphonas Gręci, respōsoria uero Itali tradūt primum inuenisse. Responsorium enim istud quidam gradale uocant, eo quod iuxta gradus pulpiti cātatur. Post respōsorium cantatur alleluia, scilicet ut ad celestia mēte populū subleuet, & ad diuinā contēplationē erigat. Alleluia enim duorum uerborum interprtatio est, hoc est laus dei, et est hebręum, Ia enim de decem nominibus, quibus apud Hebręos deus uocatur unū est. Similiter et Amen hebręum est, quod ad omnem sacerdotis orationem seu benedictionē respōdet ppl's fidelium. Interprtari quoq; potest amen in latinū, uere

siue fideliter, seu fiat. Hierōymo teste in psalterio ubi
ait, fiat fiat, in hebraico legit̄, amen amen. Hęc duo tñ
verba, idest amen & alleluia, nec gręcis nec latinis nec
barbaris licet in suam linguam omnino transferre, uel
alia lingua annũciare. Nam quãuis interptari possunt,
pp̄ter sanctiorē tamen authoritatē, seruata est ab ap̄lis
in his pp̄rię linguę antiquitas. Tantũ enim sacra sunt
nomina, ut etiam Ioannes in Apocalipsi referat spiritu
reuelante, se uidisse & audisse uocē cęlestis exercitus,
tanq̄ uocem aquarum multarũ, et tonitruũ ualidorũ
dicentium, amen, et alleluia, ac per hoc sic oportet in
terris utraq; dici, sicut in cęlo resonāt. Deide a diacono
cũ summa authoritate in auribus pp̄li recitat̄ euan-
gelium, ut ipsius ibidem audiatur doctrina, ad quem
feruet intentio tota, ipsiusq; uirtus intelligat̄ per euan-
gelium, cuius tunc corporis sacro sanctum celebratur
mysterium. Per hoc oblationes offerunt̄ a populo, &
offertoriũ cantat̄ a clero, quod ex ipsa causa uocabulũ
sumpsit, quasi offerentiũ canticum, immittiturq; super
altare corporalis palliũ, quod significat lintheum quo
corpus saluatoris inuoluebatur, qđ ex lino puro textũ
esse debet, & non ex serico uel purpura, neq; ex pãno
tincto, sicut a Siluestro papa institutũ inuenimus, quia
in euãgelio legit̄, Sindone mũda inuolutũ esse Ioseph
corpus saluatoris, et sudariũ capitis eius post resurre-
ctionē dñi nō cũ lintheaminibus positum, sed seorsum
inuolutum inueniri. Ponuntur quoq; tunc uasa sancta
(qđ calix est et patena) super altare, quę qđã mō dñici
sepulchri typũ habēt, q̄a sicut tũc corpus Christi arõas
tibus unctũ i sepulchro nouo p̄ p̄iorũ officiũ cõdebat̄,
ita mō in ecclia mysticũ corpus illius, cũ ungt̄is sacre
orõnis cõditũ i sacris uasis, ad p̄cipiendũ fidelibus p̄ sa-
cerdotũ officiũ adm̄istraat̄. Postea cãtat̄ missa a sacer-
dote, q̄ postq̄ loquit̄ ad pplm̄ de eleuatione cordis ad
f ij

deum. exhortaturque eos ad gratias agendas domino. laudibus os implet. rogaturque ut ipse omnipotens deus pater. cui deseruiunt celestes potestates. sua gratia. illorum vocibus iubeat humanas associare confessiones. quam deprecationem. mox subsequitur laus ex angelicis & humanis cantibus confecta. Sanctus. sanctus. sanctus dominus deus sabaoth. pleni sunt celi et terra gloria tua. et cetera. De hinc iam consecratio corporis et sanguinis domini fit. & deprecatio ualida ad deum. inter que et dominica oratio decantatur. Postquam enim ad communicandum. & ad percipiendum corpus peruertum fuerit. pacis osculum sibi inuicem tradunt. cantantes Agnus dei qui tollit peccata mundi. miserere nobis. ut pacifici sacramentum percipientes. in filiorum dei numero (remissis delictis omnibus) mereantur copulari. Post communionem ergo. et post eiusdem nominis canticum. data benedictione a sacerdote ad plebem. diaconus predicat missae officium esse peractum. dans licentiam abeundi. Itum ergo ordinem ab apostolis. & ab apostolicis uiris traditum Romana tenet ecclesia. & per totum pene occidentem. omnes ecclesie eandem traditionem seruant. Sed quia de ordinibus sacris. et de .iiii. sacramentis. nec non et de officio missae sermonem explicauimus. huic libro terminum hic ponendum esse censemus. in sequentibus. de ceteris officijs atque obseruationibus (si dominus annuerit) plura relaturi. Additio.

DE MISSA.

Nastasius natione Romanus. ex parte Maximo
a ut legitur in gestis episcopalibus. hic constituit.
ut quiescuntque sancta recitarent euangelia. sacerdotes et reliquum vulgus non sederent. sed starent. Deinde orationem pro suis proprijs delictis & plebis remissione. ut dignus sit accedere ad altare. et ad tactum oblatarium. ne fiat illi quod factum est Bethsaimitis qui temere arca